81-қорған. Дөңгелек жиектері өрнектелген өрнектері бар тікбұрышты пішіндегі күміс пластинадан жасалған маңдай әшекейі. Ені 5,7 см, ұзындығы 31,5 см. Қатпарлары жыртылып, майысқан. Шеттерінің бірі 6 см, тегіс емес жиектері бар жыртылған тесіктері бар. Түркі дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2015 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. ____________________ Курган-81. Налобное украшение из серебряной пластины. Прямоугольной формы с закругленными краями с отчеканенными узорами. Ширина 5,7 см, длина 31,5 см. На полотне вмятины, на сгибах разрывы. В 6 см от одного из краев рваные отверстия с неровными краями. Экспонат, найден в 2015 году в Берельских курганах тюркской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	

Сақ-скиф кезеңіне жататын қола қазан. 2018 жылы 17 маусымда Аққайнар ауылынан табылған. Нақтырақ айтсақ су құбырын қазып жүрген экскаватордың күрегіне ілінген. Ол замандарда қол қазандар діни рәсімдер өткізу үшін де қолданылған деген болжамдар бар.

Қазан құю өнері басқа салалармен, айталық жебе немесе ыдыс-аяқ пен әшекей бұйымдарды жасауға қарағанда тарих толқынында көп өзгеріске түспеген. Қазақстанның Жетісу (сақ дәуірі) мен Оңтүстік Сібір өңірлерінде (тагарлық) қазан құю тәсілі бір-біріне ұқсас және түрлері де бірдей болып келгендігін дәлелдейді.

Ғылыми деректе қазан жасаудың үш түрлі формасы болған.
Біріншісі - жарты шар тәрізді қазан үш аяққа орнатылады.
Екінші түрі - тұғыры жоқ сопақша келген жарты шар тәрізді.
Үшіншісі - тұғырға орнатылған қазан. Бұл түрінде қазанның өзі мен тұғыры екі бөлек құйылады да, соңынан балқытып жалғап, мыс нықпен бекітілді.

Бүгінгі күнде музейде сақталып, сіздерге таныстырылып отырған қазан- осы екінші түрі. Жартышар тәрізді дөңгелек, көтеретін екі құлағы бар. Қазан қоладан құйылған. Екі құлағы қазанның ауыз жақ бөлігіне жабыстыра бірге құйылған.
Мерзімі мөлшермен б.д.д V-III ғ.ғ аралығы.
Биіктігі-15 см, қабырғасының қалыңдығы – 0,6 см, диаметрі - 16 см.

Кәдімгі қара қазанның басқа ыдыстарға қарағанда қазақ өмірі мен мәдениетінде алатын орны мүлде жоғары екендігін әр қазақ жақсы біледі. Өйткені ол күнделікті тіршілік құралы. Қазан тоқшылық пен берекенің, ырыс-несібенің айғағы, қасиетті киелі ыдыс.

____

Бронзовый казан - сакско-скифского периода.
Был найден экскаваторщиком, 17 июня 2018 года в селе Аккайнар, при прокладке водопровода.
Есть предположения, что казаны данной работы использовались и для проведения религиозных обрядов.

В истории, искусство литье казанов, претерпело не так много изменений в сравнении с созданием стрел, посуды или украшений. В Семиреченском (Сакская эпоха) и Южно-Сибирском регионе (тагарский) литейный способ казана схож друг с другом и имеет одинаковые формы. Всего, в научных источниках существовало три формы создания казана. Первый - полусферический казан устанавливается на три ножки. Второй тип - полушаровидный, с овалом без подставки. Третий - казан, установленный на постаменте. В таком виде, казан и постамент отливались в два отдельных блока, а затем соединялись медной проволокой. Казан, который сегодня хранится в музее – это второй тип. Полукруглый, с двумя ручками (ушами). Казан отлитый из бронзы. К верхней части казана прикрепляются две ручки (уха) и отливаются. Датируется V-III в. до н. э. Высота – 15 см., толщина стенок – 0,6 см., диаметр - 16 см. Каждый казахстанец прекрасно знает, что в жизни и культуре казахов казан занимает особое место. Казан - это свидетельство благоденствия, достатка, изобилия и является священной утварью.	
№ 36 оба. Жылқыға тағылған маңдай дискісі. Дөңгелек пішінді, марал мүйізінен жасалған маңдай жапсырмасы, диаметрі 8,5х8,9 см, қалыңдығы – 0,3 см. Қызыл бояудың іздері бар. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. Курган № 36. Налобный диск для лошади. Бляха налобная дисковидной формы, изготовлена из рога марала, ее диаметр 8,5х8,9 см, толщина – 0,3 см. Все углубления содержат следы красной краски. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	
№ 36 оба. Жапсырма пластина. Марал мүйізінен ойылған тақташа аттың жүген ноқтасының орта тұсына, аталған маңдай дискісінен төмен бекітілген, ұзынша келген тікбұрыш пішінді, ұзындығы – 7,5 см, ені – 1,3 см, қалыңдығы – 0,25 см-ге	Ыв

дейін жетеді. Тақташаның 0,5 см-ге дейін қайқылығы кейіннен, мүйіз материалының кебуі нәтижесінде пайда болған. Пластина тікбұрышты, пішіні өзгергендегі ұзындығы – 11,5 см, ені – 14 см, қалыңдығы 0,3 см-ге дейін жетеді, бүгілісі – 0,5 см. Тақташаның бетіне қабыршақ түріндегі 18 өрнек элементтері салынған. Қабыршақтар алтын жұқалтырмен апталған, жиектемелері шамасы киноварьмен боялған болса керек. Бұйымның беті тегіс, жылтыратылған. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. Курган № 36. Накладная планка. Планка, вырезанная из рога марала, крепилась в верхней части срединного ремня оголовья верхового коня, ниже вышеупомянутого налобного диска, имеет продолговатую прямоугольную форму, длина 7,5см, ширина 1,3см, толщина до 0,25см. Вогнутость планки, почти в 0,5см, появилась позже, в процессе высыхания рогового материала. Планка прямоугольная, длина в состоянии деформации 11,5см, ширина 1, 4см, толщина до 0,3см, вогнутость 0,5см. На лицевой стороне планки вырезаны 18 орнаментальных элементов в виде чешуи. Чешуи были плакированы золотой фольгой, бордюры, возможно были покрашены киноварью. Поверхность изделия гладкая, полированная. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	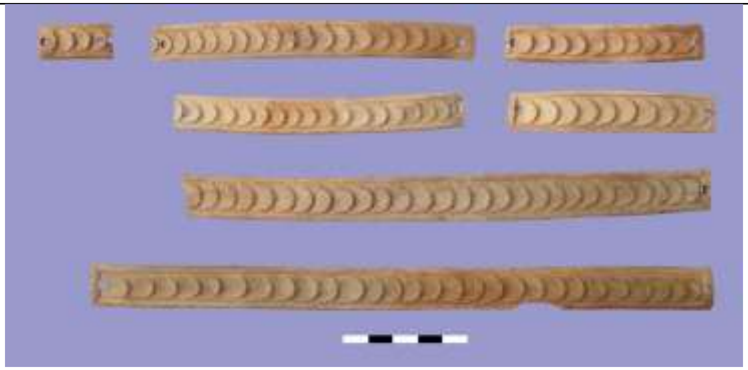
№ 36 оба. Бұғы мүйізінен жасалған, құс басы мен бұлан мүйізі бар қарама-қарсы екі полиморфты тіршілік иесі бейнеленген салпыншақ қапсырма. Өлшемі 5,4*4,1 см. Жылқы басының маңдай бауын безендіруге арналған, сондықтан ат әбзелінің әшекейлерін орналастыру иерархиясында ерекше мәртебеге ие. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. Курган № 36. Бляшка подвесная из рога марала, изображение двух противопоставленных полиморфных существ с птичьей головой и рогами лося. Ее диаметр 5,4*4,1 см. Бляшка предназначена для украшения налобного ремня	Ил

оголовья коня, поэтому в иерархии размещения украшений конского снаряжения ей отведен особый статус. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	

	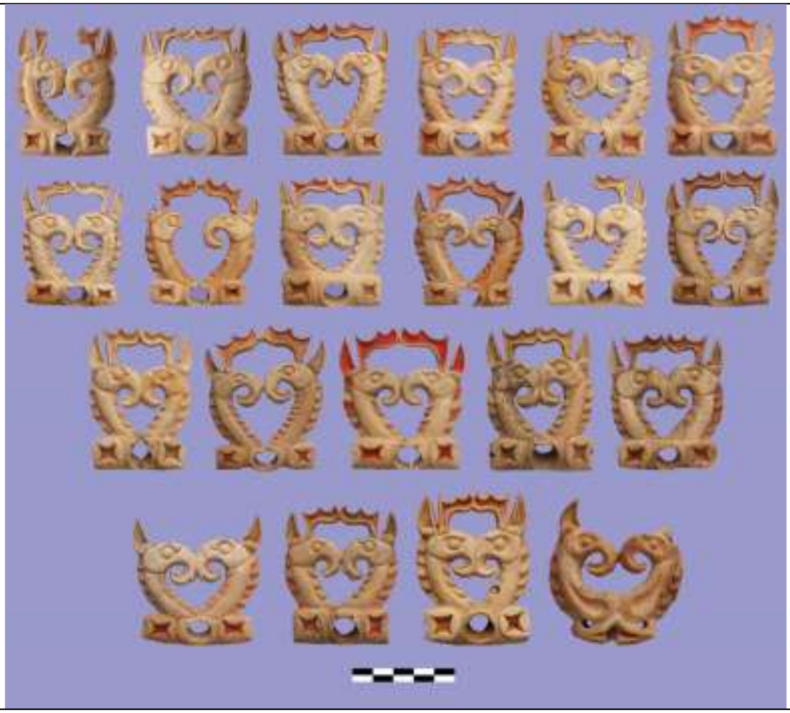
№ 36 оба. Жапсырма тақташа. Жапсырма мініс атының жүген қайыстарын безендіруге арнап, мүйізден ойып жасалған тақташа (өлшемі 4,1×1,3×0,6см) түрінде болып келген. Бұйымның бетіне төртбұрыш пішіндес кескіндер орналасқан, дөңестер бірінен соң бірі бедерленіп салынған. Барлық ойықтарда қызыл бояудың іздері бар. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. Курган № 36. Перекладина (подставка или, точнее, поперечная планка). Особый интерес представляет рельефно вырезанная поперечная планка, из которой как бы вырастают протомы полиморфных существ. Длина планки 4,1 см, ширина 1,3см. толщина 0,6см, поверхность имеет едва заметную изогнутость. Все углубления содержат следы красной краски. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	Т 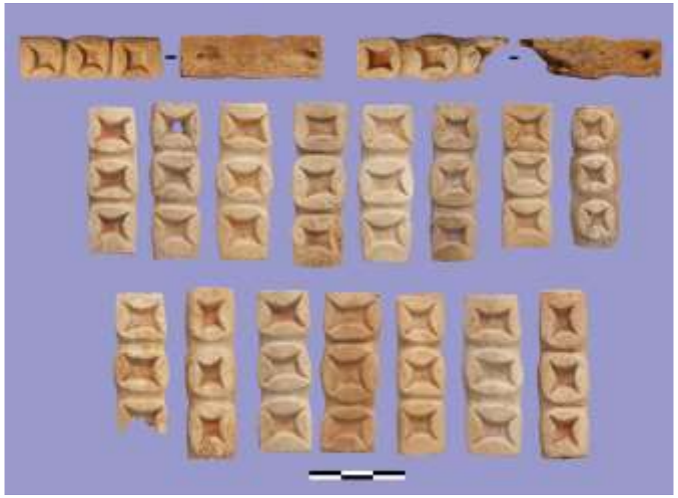

<table>
<tr><td></td><td> </td></tr>
<tr><td>№ 36 оба. Жүген ноқтасының салпыншағы. Бас баудың жалғамалы белбеуінің ілмегі, сопақша-ұзартылған пішінді, төменгі ұштары қатты ұшталған салпыншақ. Ұзындығы 12 см, ең жоғарғы жағындағы шекті ені 5 см, материалдың қалыңдығы 0,3-0,4 см. Белдікке бекіту жіптері үшін үш түзу тесік (диаметрі 0,25-0,3 см) бұрғыланған. Барлық ойықтарда қызыл бояудың іздері бар. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда.

Курган № 36. Подвеска наносного ремня оголовья. Наносная подвесная бляшка овально-вытянутой формы с овальным верхним и сильно заостренным нижним концами. Длина 12 см, максимальная ширина в верхней части 5 см, толщина материала 0,3- 0,4см. На подвеске просверлены три прямые сквозные отверстия (диаметр 0,25-0,3см) для нитей крепления к поперечному наносному ремню. Все углубления содержат следы красной краски. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.</td><td>
</td></tr>
<tr><td>Қылқан жапырақты ағаштың имитациясы
Ат әбзелдерінің әшекейі – қылқан жапырақты ағашты имитациялау, тік бұрышты діңінен 10 үшбұрышты «бұтақтар» шығады - 1,2x1. Пластина 862 пробалы алтын фольгадан жасалған, оның салмағы 0,13 грамм. Б.з.д. IV-III ғасырларға жатады.</td><td></td></tr>
</table>

Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Имитация хвойного дерева Украшение для сбруи лошади – имитация хвойного дерева, 10 треугольных «веток» отходят от ствола прямоугольной формы – 1,2х1. Пластина была изготовлена из золотой фольги 862 пробы, вес которой сославляет 0,13 грамма. Относится к 4-3 вв до н.э. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	
Жебенің ұшы. Қорған 81 В. Жебенің ұшы темір, екі қырлы, жалпақ, жапырақшалы. Ұзындығы – 4,5 см, ені – 1,5 см. жапырақшаның ұзындығы – 1,5 см, ені-0,5 см. Берел қорғандарынан 2016 жылы табылған түркі дәуіріне тиесілі жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Наконечник стрелы. Курган 81 В. Наконечник стрелы железный, двухлопостной, плоский, черешковый. Длина – 4,5 см, ширина – 1,5 см. Длина черешка – 1,5 см, ширина – 0,5 см. Экспонат, найден в 2016 году в Берельских курганах тюркской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	Иол
№ 81 оба. Тікбұрышты пішінді сүйектен жасалған бұйым. Бір жағында тесігі бар ілмек екі ойықпен ерекшеленеді, орталық бөлігіндегі ойықтар тік және көлденең.	Ь

Екінші ұшы үш тесік арқылы тіктөртбұрыш түрінде кеңейеді. Тесіктің біреуі зақымдалған. Ұзындығы – 7,7 см, ені – 1 см (жоғарғы), ені – 0,7 см (орталық), ені-0,5 (төменгі). Берел қорғандарынан 2016 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Курган №81. Изделие из кости, прямоугольной формы. С одной стороны двумя насечками выделена петелька с отверстием, насечки в центральной части - вертикальные и горизонтальные. Второй конец расширяется виде прямоугольника с тремя сквозными отверстиями. Одно из отверстий повреждено. Длина – 7,7 см, ширина – 1 см (верх), ширина – 0,7 см (центр), ширина – 0,5 (низ). Экспонат, найден в 2016 году в Берельских курганах тюркской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	
№ 36 оба. Арка немесе U – пішіндес және таға пішініне ұқсайтын қапсырма-салпыншақ. Ат әбзелінің күрделі типтегі салпыншақ қапсырмасы бірнеше құрамдас бөліктен тұрады. Салпыншақтың бүлінген жағдайдағы максималды ұзындығы - 10 см, ені жоғарғы жағында – 7 см, төменгі жағында – 5 см. Қапсырма – тегістелген мүйіз тақташадан ойылып жасалған, бетіне күрделі өрнек композициясы түсірілген жармалы арка пішіндес бұйым. Шара тәріздес ойық пен жоғарғы жиектеменің ортасынан жоғары қарай қиғаштап шашақ ілінетін сопақша тесік (1,7×1,2 см) жасалған. Бұйымды жүген қайысына бекітуге арналған жіптер үшін жырашыққа тесілген екі тесікті де (0,2 см) кейін жасалған деп санауға болады. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Курган № 36. В форме подковы, арочная или U – образная бляха-подвеска. Подвесная бляшка усложненного типа от конской узды, состоит из сочетания нескольких составных частей. Максимальная длина подвески в деформированном состоянии 10 см, ширина в верхней части 7 см, нижней – 5см. Бляшка представляет собой вырезанную из выпрямленной роговой пластины двухстворчатую	

аркообразную фигуру, на лицевой части которой вырезана сложносоставная орнаментальная композиция. На бороздке, между чашевидным углублением и верхним бордюром, просверлено овальное отверстие (1,7х1,2см) для кисти, косо направленное вверх. Вторичными можно считать и два отверстия (0,2см) для нитей крепления к ремню оголовья, просверленные на самом верху арки, на бороздке, в нижней части внешнего бордюра. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	
№ 81 оба. Бұрғыланған дөңгелек саңылауы бар жануардың азу тісінен жасалған салпыншақ. Ұзындығы 6,8 см, диаметрі 3 мм. Түркі дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2016 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Курган № 81. Подвеска из клыка животного с просверленным круглым отверстием. Длина 6,8 см отверстие диаметром 3 мм. Экспонат, найден в 2016 году в Берельских курганах тюркской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	

№ 11 оба. Тістен жасалған жүгеннің салпыншақтары. Өлшемдері әр-түрлі болып келеді, 4 см - 7,5 см арасында. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 1999 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Курган №11. Уздечные подвески, изготовленные из клыков. Размеры варьируются от 4 см до 7,5 см. Экспонат, найден в 1999 году в Берельских курганах сакской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	

№ 36 оба. Өмілдіріктің тоғасы, айылбас. Орындалу техникасы және көркемдік шешімі жағынан көлемді және аса мәнерлі сүйек тоға, үш тұтас ойылған құрамнан тұрады – жалпақ белбеуді бекітуге арналаған трапеция тәрізді тесігі бар, белдіктің екінші ұшын бекітуге арналған сақина тәріздес қалқанша тесігі бар, соңын бекітіп қоюға арналған тілшесі бар.
Ұзындығы – 69 мм, ені – 45 мм, қалыңдығы – 8,5 мм, тілінің ұзындығы – 12 мм.
Табанының өлшемдері: ұзындығы – 30 мм, ішкі сұлбасы бойынша ұзындығы – 22 мм, ені – 9 мм, қалыңдығы – 5 мм.
Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда.

Курган № 36. Подпружная пряжка. Роговая пряжка, объемная и очень выразительная по технике исполнения и художественному решению, состоит из трех цельно вырезанных компонентов: трапециевидного щитка с отверстием для крепления широкого ремня, кольца для крепления другого конца ремня с отверстием и неподвижно выступающего язычка.
Длина ее 69 мм, ширина 45 мм, толщина 8,5 мм, длина язычка 12 мм.
Параметры основания: длина 30 мм, длина по внутреннему контуру 22 мм, ширина 9 мм, толщина 5 мм.

Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	
№ 36 оба. Ер қасы доғасының сынығы. Марал мүйізінен ойып жасалған тақташа, жұмсақ ердің киіз қасының жоғарғы жағын нығайтуға және қатайтуға арналған, пішіні доға тәріздес, беті иіліңкі және тегіс, сондай-ақ, ішкі жағына қарай майысқан. Доғаның дәл ортасында тақташаға ұзынынан, яғни тақташаны бойлай жасалған екі тесігі бар. Барлық тесіктері бекіту жібін сырғып кетуден сақтайтын қосымша науашамен (тереңдігі 0,1см-ге дейін) қамтылған. Доғаның ені – 1,6 см. Ер-тоқым доғасының бетінде бұйымды жасаған құралдан қалған іздер бар. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылуда. Курган № 36. Фрагмент дуги от луки седла. Планка, вырезанная из рога марала предназначена для придания устойчивости и жесткости верхней части войлочной луки мягкого седла, имеет изогнутую форму, гладкую вогнутую поверхность и заметную выгнутость во внутреннюю сторону. Ровно посередине дужка просверлены два отверстия, расположенные иначе, т.е. вдоль пластины. Все отверстия снабжены дополнительными желобками (глубина до 0,1см) для предотвращения сползания нити крепления. Ширина дуги 1,6см. На поверхности седельной дуги сохранились следы от инструментов, с помощью которых изготавливали предмет. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи. В настоящее время он представлен посетителям.	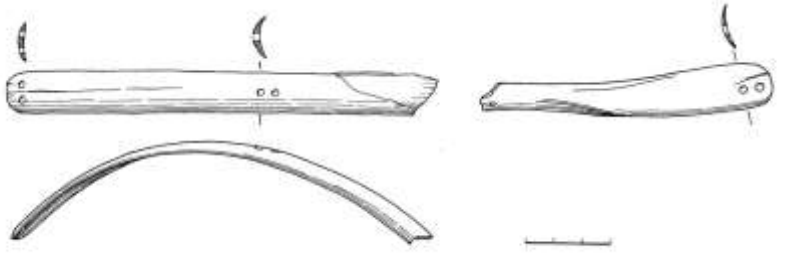

№ 36 оба. Құйысқан жапсырмасы. Құйысқан жапсырмасы – марал мүйізінен ойып жасалған ұзынша-жалпақтау (ұзындығы – 26 см) тақташа түріндегі бұйым. Оның бір ұшы тар және түзу (ені – 1,8см), бір тесігі бар (диаметрі – 0,3 см), бір жағы енсіз әрі түзу, ал бекіту жібіне арналған екі кішкентай тесігі (диаметрі – 0,2 см) бар екінші жағы біртіндеп жалпая түсіп (4,5 см) жұмырлана бітеді. Тақташаның жалпақ жағының беті дөңес, ал ішкі жағы байқалатындай бүгіліңкі, сондықтан бұйымның пішіні тұтастай алғанда қасықты еске түсіреді. Құйысқанның кескінді жапсырмасы бұйымға мәнерлілік пен тұтастық беріп тұрған жіңішке (0,3 см) жиектемемен толықтай көмкерілген. Қабыршақ киновармен кезектестіре боялған, яғни, олар металл жұқалтырмен кезектестірілген болуы мүмкін.
Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2002 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «йБерел» музей-қорығының қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған.

Курган № 36. Накладка подхвостного ремня. Накладка от подхвостного ремня представляет собой удлиненно-расширяющейся пластину (длина 26см), вырезанную из рога марала. У нее один конец узкий и прямой (ширина 1,8см), с одним просверленным отверстием (диаметр 0,3см), а другой - плавно расширяясь (4,5см) заканчивается закруглением, на котором просверлены два маленьких отверстия (диаметр 0,2см) для нитей крепления. Лицевая поверхность широкого конца накладки выпуклая, а внутренняя сторона имеет заметную вогнутость, поэтому изделие в целом напоминает ложку. Фигурная накладка подхвостного ремня полностью оконтурена нешироким бордюром (0,3см), который придает изделию выразительность и целостность. Чешуя окрашены киноварью через раз, т.е. они могли чередоваться плакировкой металлической фольгой. Экспонат, найден в 2002 году в Берельских курганах сакской эпохи.
Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.

	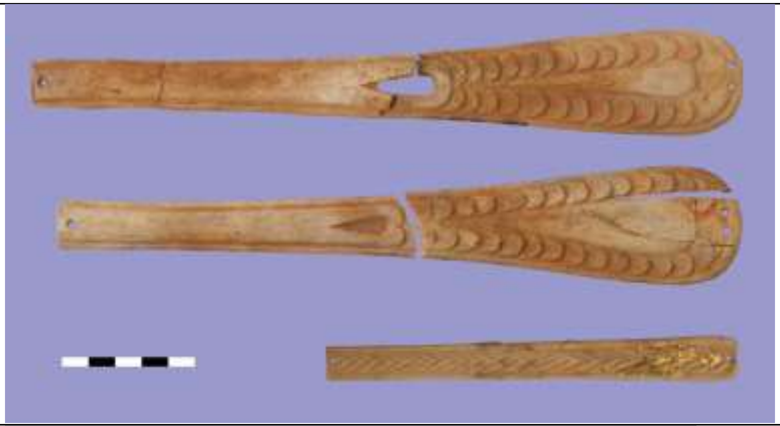
Қорған-81. Ақ металдан жасалған дөңгелек пішінді шашбаулар (монисто). Шетінен кішкене қашықтықта тесігі бар. Шеттерін бойлай екі қатарда дөңгелек пішінді нүктелі дөңестер бар. Былғарыға ұқсас жіпке ілінген. Жіптердің өздері ақ металмен бекітілген (оралған). Шашбаудың (монисто) диаметрі – 3,3 см, тесіктің диаметрі – 0,2 см, жіптің ұзындығы - 2,1 см, жіптің ені – 0,6 см. Түркі дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2016 жылы табылған жәдігер. Жәдігер «Берел» музей-қорығының» қорына қабылданып, қазіргі таңда келушілер назарына ұсынылған. Курган-81. Монисто из белого металла (накосные украшения) округлой формы. Имеется отверстие на небольшом расстоянии от края. По краям в круговую в два ряда имеются точечные выпуклости. Подвешена на нить похожая на кожу. Сами нитки закреплены (обмотаны) белым металлом. Диаметр монисты – 3,3 см, диаметр отверстия – 0,2 см, длина нити- 2,1 см, ширина закрепителя ниток – 0,6 см. Экспонат найден в 2016 году в Берельских курганах тюркской эпохи. Экспонат был принят в фонд музея-заповедника «Берел» и в настоящее время представлен посетителям.	

№ 5 оба. Бұрым. Жерленген марқұмның сәнді шашының фрагменті. Сақ дәуіріне тиесілі Берел қорғандарынан 2017 жылы табылған жәдігер. Курган № 5. Коса. Фрагмент прически погребенной. Экспонат, найден в 2017 году в Берельских курганах сакской эпохи.	